

Konstantin Veliki

Selci, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:921245>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij povijesti i filozofije

Ivan Selci

Konstantin Veliki

Završni rad

Mentor: Doc.dr.sc. Jasna Šimić

Osijek, 2011.

Sažetak

U radu se analizira život i djelo Konstantina Velikog prema podacima iz dostupne literature. Podaci pružaju uvid u život Konstantina i kakav je on imao utjecaj na kršćanstvo u ono vrijeme. U obrađenoj cjelini, Konstantin s punim nazivom dobiva još naziv „Veliki“. Obradom podataka iz sekundarnih izvora i literature prikazano je njegov život, politički uspon od početaka, administrativna i vojna reorganizacija Carstva, gradnja nove buduće prijestolnice budućih careva – Konstantinopolis te donošenje „Milanskog edikta“ kao veliku nadu za cijeloukupno kršćansko stanovništvo. Daljnom obradom podataka prikazana je važnost rješavanja arijeuskog pitanja te sazivanje Nicejskog koncila, tj sabora kojim je to pitanje riješeno.

Ključne riječi: Konstantin, Milanski edikt, Vjeroispovijest, Konstantinopolis, Arije, Nicej

SADRŽAJ

1. UVOD.....	4
2. KONSTANTIN VELIKI.....	5
2.1. ŽIVOT I DJELO.....	5, 6
2.2. UPRAVA.....	7
2.3. VOJSKA.....	8, 9
2.4. KONSTANTINOV GRAD.....	10
2.5. USPON KRŠĆANSTVA.....	11, 12
2.6. MILANSKI EDIKT.....	13, 14
2.7. ARIJEVSKI SPOR.....	15, 16
2.8. NICEJSKI KONCIL.....	17
2.9. KONSTANTINOVO KRŠTENJE I SMRT.....	18, 19
3. LITERATURA.....	20

1. UVOD

U sljedećem radu obradio sam život i djelo Konstantina Velikog, najviše bazirano na njegovo sudjelovanje u promicanju kršćanstva, i to prema podacima koji su mi bili dostupni. Tu prvenstveno mislim na izvorne podatke koje su prikupili i obradili povjesničari i demografi: Tony Allan, Karl Baus, Jerome Carcopino, Barry Cunliffe, August Franzen, Slavko Kovačić, Georgije Ostrogorski, Otto Veh. Cilj mi je bio doći do što točnijih podataka te ih upotrijebiti u izradi rada, pa sam iz tog razloga koristio više izvora, međusobno ih uspoređujući. Osim pisanih, konvencionalnih, podataka i izvora, iskoristio sam mogućnost nalaska jednog, manjeg, dijela podataka pretraživanjem na mreži.

U prvom dijelu rada usredotočio sam se na život Konstantina Velikog, te pokušao prikazati kakav je čovjek u istinu bio. Zatim, nakon njegovih promijena u upravi i vojsci, se usredotočio na rješavanje pitanje kršćanstva te samog rješavanja problema u koji se izravno uključio i sami car Konstantin. Na kraju sam obuhvatio njegove zadnje dijelove života koje se uglavnom veže uz njegovo pokrštavanje koje je dugo odbijao.

2. KONSTANTIN VELIKI

2.1. ŽIVOT I DJELO

Dioklecijanova i Maksimilijanova abdikcija značile su kraj tetrarhije. Slijedio je konfuzan period, u kome je, u jednom trenutku, 308. godine Rimskim Carstvom vladalo ni manje ni više nego sedam augusta. Kroz vrijeme se situacija pročistila. Poslje 313. godine, u toku sljedećeg stoljeća, stara ideja o tetrarhiji je ponovno zaživjela. Licinije je vladao Istokom, a Konstantin Zapadom, i svatko je imao po jednog cezara. Godine 324. Konstantin je ponovno ujedinio carstvo i vladao je kao jedini august sve do svoje smrti 337. godine. Ipak, podijela na Istok i Zapad je ostala, jer je veći dio vremena Carstvo bilo podijeljeno između Konstantinovih sinova, Konstantina II. i Konstancija II., koji su imali titule cezara. I poslje Konstantinove smrti podijela je ostala, samo su sada njegovi sinovi dobili titule augusta. Konstantin, najstariji sin Konstancija i Helene, rođen je u današnjem Nišu, 290. godine. Poslje abdikcije Dioklecijana i Maksimilijana, 305. godine, on se pridružio svom ocu koji se spremao na pohod na Britaniju, a sljedeće godine poslje očeve smrti, vojska ga je u Yorku proglasila za augusta. Tako je počela izvanredna karijera ovog mladića. U dvije velike bitke, na Milivijsko mostu, u neposrednoj blizini Rima 312. godine, i kod Krizopolisa, nedaleko od Vizanta 323. godine, pobijedio je svoja dva glavna protivnika: prvo Maksencija, poslje čega ga je Senat priznao za „starijeg augusta“, a zatim i Licinija, poslje čega je postao jedini vladar rimskog carstva. Upravo prije Milvojskog mosta, pričalo se kako je vidio križ kako se ocrta na Suncu, fenomen koji ga je naveo da se odluči 313. godine na toleranciju prema kršćanima u cijelom carstvu. Kod Hidropolisa postaje svjestan velikih mogućnosti i izvanrednog položaja drevnog grčkog grada Vizanta, pa će tu osnovati novi grad Konstantinopolis. Upravo na ovim pothvatima se i zasniva njegova opravdana slava. Njegov prelazak u kršćanstvo je neobičan i nejasan postupak. Informiran na Dioklecijanovom dvoru, u vrijeme najvećeg progona kršćana, on je možda tada postao svjestan karaktera i snage kršćanskog vjerovanja, a nije isključeno da je njegova majka bila pokrštena. Ipak je u svojoj mladosti očigledno obožavao Nepovijedivo Sunce (Sol Invictus) i izgleda da je jedno vrijeme vjerovao da su Sunce i Kršćanski Bog, u stvari, isto božanstvo. Još je 318. godine izdavao novac sa natpisom Sol Invictus Comes Augusti, a u tekstu njegova Edikta, gdje se govori o nedjelji, a

kao danu odmora, ajсно se dobija utisak da je on vjerovao da su kršćani ovaj dan izabrali u čast boga sunca.¹

Otvoreno je Konstantin potpomogao kršćanstvo počevši od 312. godine. Udijelio je kršćanskom svećenstvu isto oslobođenje od osobnih javnih poreza koje su uživali i poganski obredni službenici ; naredio da se ukine smrtna kazna na križu, ovlasti Crkvu da prima oporučne zapise i odredi još iste godine, 319. odnosno 321. ukinute su haruspicije, tj. pogansko promatranje žrtvenih životinja da bi se tumačila Božja volja ili budućnost, zabranjeni su i neki nepristojni obredi, a i gladijatorske borbe kao kazna za zločin. I gradnja sjajnih crkava pokazala je svijetu da se car otvoreno priznaje kršćaninom. 313. poklonio je papi lateransku palaču i počeo gradnju lateranske bazilike; 320. postavio je iznad Petrova groba na vaticanskom brežuljku, usred poganske nekropole na Kornelijskoj cesti, temelje za crkvu Svetog Petra. Ubrzo nakon toga položeni su temelji bazilike nad svetim grobom u Jeruzalemu; zatim crkve Kristovog rođenja u Betlehemu (djelo Konstantinove majke Jelene), dvostruke crkve u kraljevskoj palači u Trieru i mnogi drugi. 330. osnuje on Konstantinopol (Carigrad) kao svoju novu kršćansku prijestolnicu, jer mu Rim zbog svojeg izričito poganskog značaja nije više prijao. I sve je to radio iako je kao i prije ostao pontifex maximus poganskog državnog kulta.²

Usprkos njegovim osobnim zbunjenim shvaćanjima, on je spreman da svom snagom svoje moći i položaja podrži svoja vjerovanja i da se prihvati aktivnog sudjelovanja u pokušajima da se riješe sukobi između raznih sekta koji su razjedinili kršćansku crkvu. Vjerovao je da je on odgovoran za dobrobit crkve. U toku svoje vladavine Konstantin je pomogao mnogim kršćanima i kršćanskim zajednicama i tako je znatno uvećao broj vjernika. U početku je prema poganstvu pokazivao toleranciju, dozvoljavajući da se obožavaju stari bogovi, pa čak ih je i štitio od kršćanskog gnjeva, ali je kasnije njegov odnos postao stroži: stari hramovi su zatvarani, blago prisvojeno i na poganske hramove bačeno je prokletstvo. Značajno je da je upravo prvi pokršeni car odlučio da osnuje novu prijestolnicu u Vizantu, što će poptuno izmjeniti tokove razvoja civiliziranog svijeta. Od tada star i Rim – poganski, latinski i vezan za zapadnu tradiciju, počinje gubiti značaj, dok se novi centar, Konstantinopol – kršćanski, grčki i sa utjecajem orijent, javlja da bi predvodio civilizirani svijet sljedećih tisuću godina.³

¹ Barry Cunliffe, Rimsko carstvo: narodi i civilizacija, Jugoslavenska revija, Beograd, 1980., str. 284. – 285.

² August Franzen, Pregled povijesti crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 32.

³ B. Cunliffe, Rimsko carstvo: narodi i civilizacija, str. 285.

2.2. UPRAVA

Nakon pobjede kod Krizopola Konstantin je ostao jedini vladar. Na tome je položaju provodio ustav, upavu i obranu najvećim dijelom prema Dioklecijanovim smjernicama: apsolutizam i dvorski ceremonijal su uznapredovali, krunski savjet je konačno ustrojen, postavljena su četiri perfekta pretorija kao najviše instance nad upravom Carstva podjeljenog u četiri dijela, vojsak je strogo odijeljena od pograničnih trupa, u službu su uzeti mnogi Germani i dopušteno im je napredovanje sve do najviših stupnjeva.⁴

Kako je podijelo carstvo na 4 dijela tako su, istočnu prefekturu činila: Egipatska, Istočna, Pontijska, Azijska i Tračka dijeceza, Ilirsku: Dačka i Makedonska dijeceza ; prostirala se sredinom Balkana, od Grčke na jugu do Dunava na sjeveru, Italska: obuhvaćala pored Italije i najveći dio latinske Afrike, Dalmaciju, Panoniju, Norik i Retiju te Galska: Galija , rimski dio Britanije, Iberski poluotok i zap. dio Mauretanijske. Perfekt Istoka (prijestolnica Carigrad) i prefekt Italije bili su najviši dostojanstvenici države, a iza njih su prefekt Ilirika (Solun) i prefekt Galije.⁵

Značajna crta Dioklecijanovog i Konstantinovog upravnog sistema je odvajanje vojne i civilne vlasti : civilna uprava provincije je odsada isključivo u rukama njenog namjesnika, a vojnu vlast ima dux koji je na čelu vojske u jednoj ili više provincija. Za Dioklecijana pretorijanska prefektura imala je obje vlasti, a za Konstantina ostaje samo civilna. Carska vlast pokušavala je ograničiti vlast prefekta podizanjem značaja njihovih vikara, namjesnika dijeceza i proširenjem kompetencije izvjesnih organa centralne uprave. U tome vrijeme Rim i Carigrad bili su izuzeti iz nadležnosti prefekata i potčinjeni svojim gradskim prefektima (koji su po rangu bili odmah ispod pretorijskih prefekata).⁶

Prisila države privezala je kolone u zemlju, stanovnike grada uz strukovna udruženja ili za upravne funkcije i mnogostruko je oslabila gospodarski život; ipak je u solidima stvorena vrijedna pričuva zlata. Nakon ubojstva njegova sina Krispa i supruge (326.) Konstantin je ponovno počeo razmišljati o tetrahiji, ali sada s pretvorbom u dinastijsku, a kao moguće je nasljednik vidio tri Faustina sina i nećaka Dalmacija.⁷

⁴ Otto Veh, Leksikon rimskih careva: od Augusta do Justinijana I., Naklada Slap, Jastrebarsko, 2001., str. 68.

⁵ Georgije Ostrogorski, Povijest Bizanta, Golden Marketing, Zagreb, 2002., str. 6.

⁶ G. Ostrogorski, Povijest Bizanta, str. 7.

⁷ O. Veh, Leksikon rimskih careva: od Augusta do Justinijana I., str. 68.

2.3. VOJSKA

Vojno je zapovjedništvo od vremena Konstantina bilo u rukama magistra militum, i to tako da je najprije cjelokupno pješništvo bilo pod zapovjedništvom magistra peditum, a konjica pod zapovjedništvom magistra equitum. Takva podjela zapovjedništva nedvojbeno je proizlazila iz uvjerenja kako onaj tko naređuje samo jednom od dvaju rodova ne može postati opasan za carsku vlast. No od te se osebujne podjele ubrzo odustalo i dovoljno se jamstvo vidjelo u tome što su se na svakomu carskom dvoru postavljala po dva ravnopravna zapovjednika koja su obojica nosili titulu magister equitum et peditum praesentalis. U istočnom se dijelu Carstva uz to javljaju i tri zapovjednika s regionalno ograničenim područjima zapovijedanja: magistri militum per Orientem, per Thracias i per Illyricum. Oni zapovijedaju onim trupama comitatensisa koje su stacionirane u njihovim oblastima te su im podređeni i duces kao zapovjednici pograničnih trupa u pojedinim provincijama, dok dva magistri militum praesentales zapovijedaju trupama u palači. Tako je na području Bizanta bilo pet vrhovnih zapovjednika s podijeljenim ovlastima; svi su oni bili neposredno podređeni caru koji je jedini utjelovljavao jedinstvo vrhovne zapovjedne vlasti. Tek od stvaranja jake pokretne vojske comitatensisa, i pogranična vojska limitanei dobiva značenje posebne vojne kategorije koja osobito služi obrani granica. Pogranični vojnici, stacionirani na području limesa, kao plaću za svoju obrambenu službu posjeduju vlastiti zemljoposjed. Oni dakle čine miliciju sjedilačkih seljaka koji žive od prinosa svojih imanja i brinu se za zaštitu granice: institucija s velikom budućnošću u Bizantskom Carstvu. Karakteristična je sve veća barbarizacija rimsko-bizantske vojske. Najsposobniji i najcjepjeniji element u carskoj vojsci čine barbari, osobito Germani, a među pripadnicima Carstva Iliri. Broj stranih plaćenika stalno raste, a od 4. stoljeća istaknuti barbari prodiru i u časniki kadar. Nadalje je karakteristično sve veće značenje konjice u rimsko-bizantskoj vojsci, što je ne ponajmanje povezano s tim što se Carstvo moralo prilagoditi načinu borbe novoperzijskoga sasanidskoga kraljevstva čija je vojna sila pretežno počivala na konjičkim trupama.⁸

Premještanje težišta Carstva prema istoku bilo je s jedne strane i prije svega određeno većom privrednom snagom bolje naseljene istočne polovine Carstva, no s druge i novim vojnim zadaćama koje se pred Carstvo postavljaju na istoku: na donjem Dunavu, gdje se sve snažnije osjeća prodiranje barbara sa sjevera, i u prednjoj Aziji, gdje je sve snažniji pritisak od strane

⁸ G. Ostrogorski, Povijest Bizanta, str. 10.

novoperzijskog carstva Sasanida. Carstvo perzijskih Sasanida bilo je mnogo opasniji protivnik od partske države koju je smijenilo. Kao što su se bizantski carevi smatrali nasljednicima rimskih cezara, tako su se sasanidski kraljevi smatrali nasljednicima starih Ahemenida i polagali su pravo na sva područja koja su nekada pripadala perzijskom kraljevstvu. Već u predbizantsko doba, od sredine 3. stoljeća, i u cijelom razdoblju ranoga Bizanta Carstvu je neprekidno prijetila perzijska opasnost: borba s perzijskim velikim kraljevima za bizantsku je državu postala jednom od najvažnijih političkih i vojnih zadaća.⁹

⁹ Isto, str. 10. – 11.

2.4. KONSTANTINOV GRAD

Na dan 18. rujna 324. godine Konstantin je upravo pobijedio svog suparnika Licinija na brdima iznad Hrisopolisa te prešao Bospor da bi primio znake pokornosti grada Vizanta. Dvije godine kasnije, 4. studenog 326. godine, car je osobno obilježio granice zidina novog grada i tako osnovao Novi Rim ili kako je grad nazvan – Konstantinopolis. 11. svibnja 330. godine, na svečanosti na hipodromu, novi grad, koji je u međuvremenu izgrađen, bio je i službeno posvećen. Izbor Vizanta kao novog centra rimskog carstva, bilo je odlično rješenje. Dobro zaštićeno sa tri strane Mramornim morem i Zlatnim rogom, poluotok je branilo najbolji prolaz između Europe i Azije. Važnost ovog položaja seže još u prošlost: prvo grad na ovom mjesti podigli su kolonisti iz grčkog grada Megare još u 7. stoljeću prije naše ere. On se razvijao sve do 196. godine kada je Septimije Sever, u bijesu što je grad podržavao njegovog suparnika, srušio zidine, pobijao stanovništvo i spalio mnoge građevine. Nekoliko godina kasnije, kada je shvatio kakvu je grešku napravio što je ostavio ovako važnu stratešku točku nezaštićenu, on je ponovno sazio grad.¹⁰

Birajući Vizant kao svoju novu prijestolnicu, Konstantin je samo potvrdio već ranije poznatu činjenicu, da je centar rimskog svijeta konačno pomjeren. Konstantinopolis je bio na odličnom položaju, ne samo zbog svojih obrambenih mogućnosti, već što se iz njega lako moglo stići i do europskih i do istočnih granica. Iako se Konstantinov grad brzo razvijao, rijetko se koristio kao carska rezidencija sve do Teodosija I. (379. – 395.), jer su i Konstancije II. i Valens više voljeli živjeti u Antiohiji. Na početku ovaj grad nije imao nijedan od ustavnih prava koje je uživao Rim, ali je Konstancije II. odlučio da omogući svojoj prijestolnici sve državne službe – senat od oko tri stotine članova, magistra i perfekta. Tako je 11. prosinca 359. Konstantinopolis dobio ista upravna prava kao Rim. Grad se dalje razvijao i uskoro je prerastao zidine koje je podigao Konstantin. Da bi poboljšao opskrbu vodom, Valens je sagradio akvadukt, a oko 388. Teodosije I. je podigao veličanstveni ulaz u grad, Zlatna vrata na putu koji je vodio na zapad prema Dirahionu. Kasnije, u početku 5. stoljeća, vrata su uključena u snažan obrambeni sustav, sazidan na inicijativu Teodozija II., poslje pada Zapada pred barbarskim navalama. Ovi su zidovi trajali sve do 13. travnja 1204. godine, kada su križari upali u grad i nemilosrdno ga opljačkali.¹¹

¹⁰ B. Cunliffe, Rimsko carstvo: narodi i civilizacija, str. 286. – 287.

¹¹ Isto, str. 287.

2.5. USPON KRŠĆANSTVA

Jedna od velikih i trajnih zagonetki rimske povijesti je način na koji je kršćanstvo, koje je dugo smatrano čudnim, antisocijalnim i vjerojatno opasnim kultom, tijekom četvrtog stoljeća p.Kr. postalo od progone vjere službena religija Carstva. No početci kršćanstva nisu nimalo obećavali ovakav ishod. Isus je bio razapet na križ prema zapovijedi rimskog guvernera Judeje Poncija Pilata, a stigma Isusova smaknuća u rimskim je očima dugo bacala sijenu na ovu vjeru. Kršćanstvo se pojavilo u Rimu još u doba vladavine cara Klaudija (41. – 54. pr.Kr.), i to sudeći prema bilješkama povjesničara Svetonija koji je zabilježio nemire što su ključali unutar židovske zajednice u Rimu „na poticaj Chrestusa“. Rečeno se vjerojatno odnosi na nesuglasice koje su izbile između Isusovih pristaša i njegovih protivnika u godinama nakon njegova raspeća. U doba Klaudijeva nasljednika cara Nerona kršćani su već bili dovoljno poznati da bi ih moglo okrutno proginiti, posebno nakon velikog požara koji je 64.p.Kr. poharao Rim i za koji su kršćanina kraju bili velika žrtvena janjad. Progoni su sporadično nastavljeni tijekom 200 godina. U očima Rimljana kršćanska krivnja bila je dvostruka: oni su bili tajna organizacija – stoga uvijek sumnjivi – te su odbijali sudjelovati u državnom kultu štovanja klasičnih bogova, uključujući i kult careva proglašenih božanstvima. Kršćanska nepopustljivost u tom pogledu dovela je do nemira i maltretiranja kršćana za vrijeme vladavine cara Domicijana (81. – 96.) koji je uporno tražio da ga se prizna kao „gospodara i boga“. To je bio izraz koji vjernici nisu mogli prihvatiti. U međuvremenu, kršćansko štovanje Boga koje se odvijalo u podzemnim skrovištima među pukom je izazivalo različite optužbe; čak se i govorilo kako su kršćani kanibali – što je vjerojatno nastalo zbog pogrešnog tumačenja sakramenta Kristova tijela i njegove krvi u prilici kruha i vina tijekom euharistije. Brojni rani kršćani mučenici smrtno su stradali ne od ruku imperijalnih vlasti, nego češće od razjarene rulje potaknute glasinama ili lokalnim željama za osvetom.¹²

Stavovi crkve prema kršćanstvu postaju manje tolerantni u trećem stoljeću kad se Rim našao pod ponovnim snažnijim pritiskom babarskih naroda na svoje granice. Rimski vladari na stanje odgovaraju povećanim zahtjevom za jedinstvom Carstva. Početkom trećeg stoljeća Septimije Sever zabranjuje kršćanima krštenje novih preobraćenika, asredinom istog stoljeća Decije počinje prvi veliki porogon kršćana s nakanom da ih iskorijeni. Najgore godine za kršćane obuhvaćaju razdoblje

¹² Tony Allan, Stari Rim, Planeta Marketing Institucionak, Zagreb, 2008., str. 130. – 131.

između Decijeva stupanja na vlast 249. i 311. godine kada su napokon opozvane Dioklecijanove mjere progona kršćanstva. Unatoč svim nevoljama, kršćanska vjera je preživjela sva iskušenja. No kršćanstvo nije bila i jedina strana religija koja jse natjecala s poganskim bogovoima za osvajanje naklonosti Rimljana. Sve su one cvjetale zbog manjkavosti državne religije, uključujući i kršćanstvo, nudile su put prema spiritualnosti, nadu u besmrtnost i moralni poticaj nastao iz okretanja od potpunog materijalizma velikog dijela rimskog života.¹³

¹³ Jerome Carcopino, Rim u razdoblju najvišeg carstva, Naprijed, Zagreb, 1981., str. 135. – 138.

2.6. MILANSKI EDIKT

Dosljedno tome, Konstantin se od 312. osobno priznavao kršćaninom, i kršćanstvo je u svakom pogledu pomagao, iako je poganski državni obred i ostale obrede ostavio na miru. Tako je godine 313. zajedno s Licinijem izradio Milanski program tolerancije u obliku reskripta (a ne edikta!) i poslao ga namjesnicima istočnih pokrajina; tim se programom u čitavom carstvu priznaje kršćanima potpuna ravnopravnost s ostalim religijama.¹⁴

Kako to nije nikakvi edikt, samo je Licinije, kad se vratio u Nikomediju, rezultate toga dogovora priopćio podređenim nosiocima vlasti, da znaju kako će postupat. Konstantinu to, čini se, nije ni trebalo objavljivati, jer se na Zapadu, gdje je on je vladao, već se više godina tako postupalo. Pravnu narav toga Licinijeva pisma teško je odrediti, a ona u ovom slučaju i nije toliko važna. Važno je proglašenje i pokušaj primjene dotad nečuvenog načela prema kojemu se država odriče svakog miješanja u religioznu sferu. U Licinijevu je pismu spomenuto načelo izraženo riječima: „Svakome je slobodno slijediti religiju koju hoće“. Taj glavni i najbitniji dio milanskog dogovora odnosio se, dakle, na pripadnike bilo koje religije. Drugi dio toga pisma ticao se samo kršćana jer je država samo njima u godinama 303. – 311. plijenila imovinu. Carevi su, želeći ispraviti u nepravdu, odlučili, da se sva dobra koja su u vrijeme progona bila zaplijenjena, bilo pojedinim kršćanima, bilo Crkvi kao zajednici, odmah vrate. U slučaju da su u međuvremenu na bilo koji način prešća u privatno vlasništvo, novi su ih vlasnici morali odmah vratiti bez ikakve naknade, a potom su imali pravo tražiti odštetu od države.¹⁵

Posljedice Milanskog dogovora bile su od najveće povijesne važnosti općenito za društveni život, a napose za religiozni, najposebnije za kršćanstvo. Načelo da država svakome priznaje slobodu savjesti u religioznoj sferi bilo je toliko novo i revolucionarno da se tada u praksi nije moglo u potpunosti primijeniti ni dugo održati. Napušteno je pri koncu 4.st., kad je car Teodozije kršćanstvo proglasio jedinom religijom priznatom u državi. Za Crkvu je i sasvim izričito priznanje crkvenim općinama da imaju pravo na pojedovanje nekretnina bila važna novost. Nema dvojbe, da je sloboda, koja je uvijek dobrodošla, Crkvi pružila nove mogućnosti razvoja i djelovanja, brži i uspješniji prodor u rimsko-helenističko društvo. Nove su prilike omogućile brži razvoj kršćanskog bogoslužja, teologije, pastoralnih i vjerovjesničkih metoda, karitativne djelatnosti, crkvene organizacije, redovništva. Crkva je utjecala na uvođenje humanijih zakona i općenito na ublažavanje

¹⁴ A. Franzen, Pregled povijesti crkve, str. 31.

¹⁵ Slavko Kovačić, Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku, Verbum, Split, 2004., 74.

okrutnosti i oplemenjivanja pskećaja u rimskom društvu. Velik utjecaj na produbljenje duhovnosti i moralnog života kršćanstva svećenstva i puka vršili su tada učeni i sveti biskupi koju su nazivani crkvenim ocima i drugi sveci , od kojih su se mnogi istakli i kao teolozi. Ta ista sloboda donijela je ujedno kršćanskoj vjeri i Crkvi sasvim nove neprilike i opasnosti. Država se od tada sve češće neprimjereno uplitala u čisto vjerska i crkvena pitanja, iako na drugačiji, „prijateljski“ način. Na Istoku je to poprimilo razmjere tzv. Cezaropapizma, čemu je Crkva na Zapadu uspješnije odolijevala naglašavajući potrebu razlikovanja vjerskog i crkvenog od državnog i političkog. Opća je moralna razina u vladanju kršćanskih vjernika opala, jer nove prilike same po sebi nisu tražile od njih junačku vjertnost, kao one iz razdoblja progona. Bilo je i lažnih obraćenika koje je više privlačila želja za povlaštenijim položajem u društvu nego unutarnje uvjerenje i vilja da žive po kršćanskim načelima. U Crkvi su se povećale unutarnje napetosti, pojavila se žestoka suprostavljanja i borbe na dogmatskom području. Ti su razdori nerijetko bili potaknuti, ili barem pooštreni, krajevnim i svojevrsnim nacionalnim razlikama i osjećajima koji su prožimali raznorodne žitelje toga svjetskog carstva.¹⁶

¹⁶ S. Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku, str. 75. – 76.

2.7. ARIJEVSKI SPOR

Uskoro nakon svog ulaska u istočni glavni grad Istoka, u Nikomediju, morao se Konstantin susresti sa činjenicom da je i kršćanska zajednica Istoka, slična kao Crkva sjeverne Afrike, bila rascjepljena sporom koji se već produbio do opasne mjere. Euzebije ga naziva „moćnim ognjem“ koji je buknuo u aleksandrijskoj kršćanskoj općini, odatle se proširio čitavim Egiptom, zahvatio susjednu Libiju i druge istočne pokrajine te i biskupe i vjernički puk rastavio na dva logora, koji su tako žestoko napdali jedan drugoga da je ta kršćanska bratska svađa postala predmetom ruganja u poganskim kazališnim predstavama.¹⁷

Muž pod čijim se imenom spor ušao u crkvenu povijest, jest prezbiter Arije, bio je dušobrižnik pri katoličkoj crkvi u aleksandrijskoj gradskoj četvrti Baukalisu, potjecao iz Libije teni svoju teološku izobrazbu nije stekao u aleksandrijskoj školi, nego u sirijskoj Antiohiji, jer se sam pribrajavao ulenicima antiohijskog prezbitera Lucijana, osnivača tamošnje škole teologa. On je u prisutnosti svog biskupa iznio stavove suprotne tadašnjoj crkvi te mu je biskup Aleksandar zapovijedio da napusti svoje mišljenje. Budući da je Arije to odlučno odbio, a biskup Aleksandar se morao bojati da je ozbiljno ugrožen mir aleksandrijske Crkve, jer je Arije mogao računati sa stanovitim brojem pristaša među klerom, isključio je njega i njegove klekiralne sljedbenike iz Crkve. Arije zatim šalje pismo biskupu glavnog grada Carstva, Euzebiju nikomedijskom, jednom „silucijevcu“, te mu objašnjavajući razloge rasprave u Aleksandriji, učinio je korak kojim je spor prešao svoje lokalne granice, te morao popromiti svecrkveno značenje. Ti Arijevivi dodiri s izvansjkim episkopatom potaknuli su sada Aleksandra na odlučniji postupak. Sazvao je, možda još 319., opću egipatsku sinodu, na kojoj se našlo oko sto biskupa. Rezultat njihovog sastajanja priopćio je u jednoj okužnici svim biskupima katoličke Crkve: Arije i njegovi pristaše među egipatskim i libijskim klerom isključeni su iz Crkve zbog njihova „Kristu protivna krivvjerja“, bilo je šest prezbitera, isto toliko đakona. Sada su s mnogih strana spopadali Aleksandra da promijeni svoj sud nad Arijem, dok se on osjećao, što dulje to više, dužnim da upozorava na opasnost i njegovu i njegova nauka. Uz Aleksandrovu encikliku svim biskupima Istoka, koja se dijelom sačuvala, pristalo je oko 200 biskupa, ne samo onih iz Egipta, nego također iz Palestina, Male Azije, Grčke i

¹⁷ Karl Baus, Velika povijest Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., str. 19.

Balkana. U događaje u Aleksandriji i u izopaćenje aleksandrijskih klerika upućen je i papa Silvestar u Rimu, što su samo primjeri daleko bogatijeg dopisivanja o tom pitanju.¹⁸

U tom stadiju car je saznao za Raskol u istočnom kršćanstvu, vjerojatno preko biskupa Istoka, a po svemu se čini da zbog neke nelagodnosti nisu obavijestili cara ni o svojoj ozbiljnosti a ni o teološkim posljedicama spora. Drukčije se može razumjeti Konstantinov stav o kojemu znamo iz jednog pisma Aleksandru i Ariju što ga je preko svog biskupskog savjetnika za Zapada, Osija iz Cordove dao prenijeti u Aleksandriju. U Pismu se zahtjeva od obojice protivnika da se izmire, da opet uspostave mir i jedinstvo Crkve kako bi se osigurala opća sloga u Carstvu, Konstantinov konačni politčki cilj.¹⁹

¹⁸ K. Baus, *Velika povijest Crkve*, str. 19. – 22.

¹⁹ Isto, str. 22.

2.8. NICEJSKI KONCIL

Car je zbog spora morao, kako je već sazvaio sinodu u Arlesu (314.), sazvati novu te još saznati i pitanje oko slavljenja Uskrsa. Nicejski sabor se sazvaio na njegovu zapovijed. Pozivi biskupima Istoka i Zapada navodili su Niceju u Bitiniji kao mjesto sastanaka i mjesec svibanj 325. kao početak savjetovanja. Konačno su mnogi biskupi s osjećajem zadovoljstva čitali u tekstu poziva da se za putovanje mogu besplatno poslužiti državnom poštom i da će za vrijeme gostovanja biti carevi gosti. Boj učesnika u koncilu nije posve siguran; Euzebije kaže da ih je bilo od 250, Atanazije donosi jedanput okrugli broj 300, drugi put navodi 318. Četu Arijevih prijatelja predvodio je biskup prijestolnice Nikomedije, Euzebije, poslije kojega treba odmah spomenuti njegova imenjaka, vođu kršćanske zajednice u palestinskoj Cezareji, koji u dogmatsko-spekulativnim pitanjima nije pokazao vlastitog profila, ali je upravo njemu uspjelo da u Niceji stekne Konstantinovu naklonost, koju je kasnije opetovano znao spretno iskoristiti. Latinski zapad bio je slabo zastupljen: daleko putovanje, makar s mogućnošću da se upotrijebi državna pošta, moralo se ipak pokolebati mnogo biskupa iz Afrike ili Galije, Italije ili Britanije – te su se samo petorica odazvala carevom pozivu. Predvodio ih je Osije iz Cordove. Konstantin je nastojao brzo i djelotvorno osigurati stečeno jedinstvo u vjeri, najprije svečanim i doljmljivijim završetkom koncila. Biskupi su rado prihvarili poklone što ih je tom prilikom Konstantin dao uručiti svakom pojedinom od njih. Prije njihova odlaska pozvao ih je još jednom k sebi, opomenuo ih da nadalje čuvaju međusobni mir te se preporučio njihovim molitvama. Nicejski koncil sa svojom odlukom o vjerskoj istini predstavlja eminentno važan događaj za razumijevanje svekolike crkvene povijesti, osobito povijesti koncila. U njemu se susrećemo s prvim koncilom u povijesti koji je nedvojbeno posjeduje ekumenski karakter, jer su na njega bili pozvani biskupi iz svih geografskih područja kršćanstva te su se te pojavili, iako u različitom broju. Ništa ne umanjuje zakonitost toga koncila što je car poduzeo za njegovo sazivanje, jer je rimski biskup pristao uz Konstantinov korak imenovavši svoje predstavnike.²⁰

²⁰ Isto, str. 24. – 30.

2.9. KONSTANTINOVO KRŠTENJE I SMRT

Na kraju se htjelo još u činjenici što je Konstantin tako dugo odgađao primitak krštenja, sve dok nije osjetio blizinu svoje smrti, vidjeti koliko su još trajala njegova poganska uvjerenja. No u tome treba suprostaviti činjenicu da se car danomice u svojoj okolini ili također na putovanjima susretao s ljudima nedvojnog kršćanskog mentaliteta koji bi, međutim, također neprestano odgađali čin krštenja, premda je sama Crkva kudila takvu praksu. Poticalo ju je dijelom samo kršćansko naviještanje o krstu; hvalila se, s jedne strane, uzvišenost krsta, velika vrijednost krsne milosti, oslikavala se težina njetina ponovna gubitka grijehom tako ozbiljno da se mnogi kršćani nisu htjeli preranim krštenjem dovesti u opasnost. Ne može se zanijekati da su takve misli mogle biti od značenja kad je riječ o temperamentu kakav je bio Konstantinov. No Konstantin je opetavano izjavljivao da se svakako osjeća članom Crkve. Treba možda reći da je car povremeno živio u predodžbi kako je njegov neposredni poziv kojim ga je Bog kršćana pozvao za samostalnog vladara stvorio prema tom Bogu tako neposredan odnos da se nije osjećao vezanim za čin krštenja.²¹

Kad, na kraju, promatramo način kako se taj car pripremao na smrt možemo i tu prepoznati nedvojbenu kršćansko držanje. Misao na smrt zaokupljala ga je već rano, jer je već pri gradnji crkve apostola, kao što je rečeno dao pripremiti i vlastiti grob: trebalo je da njegov sarkofag stoji u mauzoleju spojeno s crkvom, između dva niza po šest nadgrobnih ploča posvećenih spomenu 12 apostola kako bi imao udjela na molitvama koje bi se ovdje izricale u čast apostola. Čni se da je car proslavio blagdan Uskrsa godine 337. još bez tegoba. Obolio je nekoliko tjedana kasnije te najprije tražio lijek u kupkama Istoka. Kad je spoznao ozbiljnost svoje bolesti, pozvao je nekoliko biskupa u Nikomediju te ih zamolio za krštenje, koje je, prema Euzebijevim riječima, primio u duhu kršćana, nosio je, naime, nakon primitka sakramenta još samo bijelu odjeću, „jer više nije htio dodirnuti purpura“. I njegovo duševno držanje bilo je držanje pravog vjernika; posljednje riječi, koje nam je prenio Euzebije, izrečene su kratko nakon primitka krštenja: „Sad se osjećam doista sretnim, sada znam da sam postao vrijednim besmrtnog života, sudionikom božanskog života.“ Pošto je Carstvo prenio svojim sinovima te se oprostio od visokih činovnika i vojni zapovjednika, umro je na Dugove godine 337., 22. svignja. Mrtvo tijelo preneseno je u „njegov grad“, najprije stavljeno na odar u

²¹ Isto., str. 16.

carskoj palači te kasnije u prisutnosti drugog sina Konstancija nakon liturgijske svečanosti sahranjeno kako je bilo predviđeno.²²

Priznavanje kršćanstva kao svoje religije i religije Rimskog Carstva izvršio je Konstantin čin od svjetskog povijesnog značenja. Na Istoku i na Zapadu živjelo je sjećanje na njega dalje, te će se njegova lika, kao kod mnogih velikana povijesti, domoći legenda, uzdići ga i preobraziti. No taj je vladar u dobrome i u problematičnom svojega djela nastavio djelovati daleko preko stoljeća u kojima je bilo kršćanskog carskog dostojanstva. Svaki put kad bi u bizantu neki novi car sjeo na prijestolje, pozdravili bi ga velikaši Carstva kao „Novi Konstantin“. Buduću da je samo malo bizantskih nasljednika dostiglo vladarsku i ljudsku veličinu tog uzora, njihovo je pozivanje na svog prethodnika bizatnskoj Crkvi četo više štetilo nego koristilo. Ona ga je kao „jednaka apostolima“ uzela u svoj svetački kalendar, te tako od početka oslabila svoj položaj u kasnijim sporovima s carevima. Na latinskom Zapadu često se i kadikad bez skrupula Konstantinov spomen prizivao u crkvenopolitičkoj argumentaciji, ali je neki čudni instikt očuvao Rimsku Crkvu od toga da ga uvrsti u skup svetaca. Time je sebi i istinskom značenju prvog kršćanskog cara učinila veću uslugu.²³

²² Isto, str. 16. – 17.

²³ Isto, str. 17. – 18.

3. LITERATURA

1. Allan, Tony, Stari Rim, Planeta Marketing Institucional, Zagreb, 2008.
2. Baus, Karl, Velika povijest Crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.
3. Carcopino, Jerome, Rim u razdoblju najvišeg carstva, Naprijed, Zagreb, 1981.
4. Cunliffe, Barry, Rimsko carstvo: narodi i civilizacija, Jugoslavenska revija, Beograd, 1980.
5. Franzen, August, Pregled povijesti crkve, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
6. Kovačić, Slavko, Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku, Verbum, Split, 2004.
7. Ostrogorski, Georgije, Povijest Bizanta, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
8. Veh, Otto, Leksikon rimskih careva: od Augusta do Justinijana I., Naklada Slap, Jastrebarsko, 2001.